СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Доц. д-р Тодор Кръстевич – Зам. ректор „Научноизследователска и проектна дейност“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Поля Ангелова
Проф. д-р Маргарита Богданова
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1815-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

Напълно автоматизирания луксозен комунизъм – опит за подмяна на идеологията с технология
Проф. д.н. Борислав Борисов, докт. Дмитрий Лем 7

Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г.
Проф. д-р Андрей Захариев, ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Русалин Русалинов.....18

За информационното общество в България – 30 години след началото на промените
Проф. д-р Йордан Василев 27

Човешките ресурси в здравеопазването (2009-2019 г.)
Доц. д-р Анастасия Марчева, гл. ас. Милена Владимирова.....35

Реформата в българското данъчно облагане и икономиката в сянка
Доц. д-р Валентин Милинов 43

Надзор върху застрахователната дейност в България в контекста на защитата на интересите на застрахованите
Доц. д-р Венцислав Василев 51

Българската икономика преди и след 30 години: източници на растежа
Доц. д-р Вера Пиримова 58

Глобализацията на съвременната икономика и мястото на България в нея
Доц. д-р Людмил Несторов 67

Осигурително-технически аспекти на взаимовръзката „вход – изход“ през призмата на адекватността и еквивалентността на пенсионноосигурителната система в България
Доц. д-р Пламен Йорданов, докт. Жанета Ангелова 76

Застраховането като възможност за осигуряване на допълнителен доход на хората в надработоспособна възраст
Доц. д-р Румен Ерусалимов 84

Конвергенция на финанси и застраховане в България –
проявления, тенденции, възможности
Доц. д-р Стоян Проданов.....93

Анализ на показателите за капиталова адекватност на банките
в България през периода 2007 – 2018 г.
Гл. ас. д-р Аглика Кънева 102

Еволюция на държавния надзор върху застрахователната
дейност в България
Гл. ас. д-р Анелия Панева 113

30 години пазарна икономика в България: ефекти върху заетостта
Гл. ас. д-р Елка Сярова.....121

Оценка състоянието на задлъжнялостта в подсектор
„Местно самоуправление“
Гл. ас. д-р Петко Ангелов, докт. Силвия Заркова.....129

Развитие и усъвършенстване на институционалната структура
на пазара на труда в България
Гл. ас. д-р Таня Илиева 137

Пъзел с изменчивостта – методология за тестване на БФБ
Гл. ас. д-р Цвета н Павлов 144

Осигуряване в Универсален пенсионен фонд – състояние
и възможности
Ас. д-р Йордан Йорданов.....153

Инвестирането във ВЕЦ като важен възобновяем енергиен източник
в България
Ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Мирослав Костадинов.....161

Мястото на преките чуждестранни инвестиции
в българската икономика
Ас. Елица Петкова.....168

Парите – начален и краен стимулатор и ограничител на банковото
външнотърговско посредничество (Финансово-правни аспекти)
Ас. Игнат Папазов 177

Стрес тестовете на българската банкова система в контекста
на регулаторните изисквания на Базел III
Докт. Беатрис Любенова 184

Инвестиционните банки и ипотечните облигации
Докт. Борислав Киров 196

Презастраховането като инструмент за управление на риска
Докт. Вахан Бохосян 205

Отражение на петролните ценови шокове върху световната
икономика
Докт. Даниел Тунчев 211

Българският модел на системата „бонус-малус" и поредното
предизвикателство пред застрахователните компании
Докт. Михаела Монова 220

Проблеми и предизвикателства пред холдинговите дружества
в България
Докт. Теодора Цветкова 228

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

Същност и възможности за счетоводно отчитане
на специализираните пенсионни резерви в пенсионноосигурителните
дружества
Проф. д-р Атанас Атанасов 239

Съвременната агростатистика в България – началото
Проф. д-р Поля Ангелова 247

Стандартизация на счетоводството в предприятията от публичния
сектор в Република България
Доц. д-р Венцислав Вечев 255

Значими изменения в счетоводството в резултат на настъпилите
социално-икономически промени през последните 30 години
Доц. д-р Галина Чиприянова 261

Структурните промени в българската икономика и влиянието им
върху външната търговия и икономическия растеж
Доц. д-р Красимира Славева 270

Първи период в развитието на статистическия анализ
на „Отдалечени наблюдения“ ("OUTLIERS")
Доц. д-р Любомир Иванов **281**

Оценка на достъпа до интернет в дейността на предприятията
Доц. д-р Маргарита Шопова **288**

Стопански счетоводен анализ на ефективността и финансовата
стабилност на предприятието
Доц. д-р Марко Тимчев **296**

Правни аспекти на трансферното ценообразуване при данъчно
облагане в Р България
Доц. д-р Пенко Димитров **305**

Дуално или триално обучение по контролни дисциплини във висшето
образование – проблеми и предимства
Доц. д-р Пепа Стойкова **313**

Сравнителен анализ на финансирането на висшето образование
в страните от Европейския съюз
Доц. д-р Пламен Петков **324**

Предизвикателства пред одиторите в контекста на разширеното
докладване
Доц. д-р Силвия Костова **333**

Оценката на риска при извадковото изучаване в одита
Доц. д-р Стела Касабова **341**

Развитие на контрола върху акцизите през последните 30 години
Гл. ас. д-р Жельо Желев **347**

Мрежов модел за пътуване в България с БДЖ при планиране
на маршрут за пътуване с прикачване
Гл. ас. д-р Миглена Иванова **355**

Счетоводната професия в перспектива – умения и компетенции
Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова **364**

Оценка на икономическото сближаване между областите в България
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов **371**

Проблеми при прилагането на разширения критерий на Дики-Фулър
Ас. д-р Евгени Овчинников 379

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Comparative Analysis of the Competitiveness of the Balkan Countries
Prof., PhD Lyubcho Varamezov.....387

Lean Management във висшето образование
Проф. д-р Маргарита Богданова 394

Стратегическият маркетингов мениджмънт – перспектива
за развитие на туристическите бизнес организации в България
Доц. д-р Ваня Григорова 403

Приложение на Big Data анализа за защита на информацията
Доц. д-р Веселин Попов, доц. д-р Петя Емилова 411

Проблемът с текучеството на персонала в българските предприятия
Доц. д-р Галина Захариева, докт. Дритон Сюлча.....419

Управление на преживяванията на персонала – фактор
за организационно развитие
Доц. д-р Ирена Емилова, гл. ас. д-р Милен Динков.....427

Подобряване на отрасловата свързаност чрез изграждане
на железопътния участък по коридор № 9
Доц. д-р Камен Петров, докт. Радослав Костев 436

Потенциал на индустриалния интернет за нещата за подобряване
на производствените процеси
Доц. д-р Наталия Маринова 445

Професионалното обучение и особености на системата
за професионално образование и обучение
Доц. д-р Христо Сирашки 453

Повишаване качеството на обслужване на клиенти чрез въвеждане
на нови технологии в търговията
Гл. ас. д-р Венцислава Минкова.....465

Предимства на гъвкавото управление на проекти и въздействието върху проектния риск
Гл. ас. д-р Евелина Парашкевова.....473

Социално-икономически промени - управленски аспекти
Гл. ас. д-р Елена Йорданова 481

Приложение на web 2.0 технологиите за споделяне на научни изследвания, ресурси и резултати
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова.....487

Съвременни предизвикателства пред управлението на регионалното развитие в Република България
Гл. ас. д-р Методи Иванов.....495

Маркетингови комуникации на българския бизнес в дигитална среда
Гл. ас. д-р Мирослава Ценкова 502

Местното самоуправление в България – някои основни постановки
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов 510

Степен на интегрираност на приоритетите за интелигентна специализация в плановите документи
Ас. д-р Мариела Стоянова 518

Концепция за многостепенно управление: възникване, развитие, перспективи
Докт. Димитрина Проданова.....524

Развитие на електронната търговия в България през последните 30 години
Докт. Михаела Маркова.....533

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

Устойчивост в развитието на туризма в националната бизнес среда
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 543

Българската индустрия – тридесет години по-късно
Проф. д-р Анета Денева.....551

Подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор
Доц. д-р Виолета Блажева 560

Съвременни измерения на управлението на талантите
Доц. д-р Искра Пантелеева 566

Значение на инфраструктурните коридори за регионалното икономическо развитие на България
Доц. д-р Камен Петров 574

Изследване на възможностите за развитие на туристическа дестинация „Свищов“
Доц. д-р Любка Илиева 583

Градско земеделие – алтернатива или необходимост
Доц. д-р Марина Николова 592

Теоретико-приложни аспекти на мърчандайзинга в българската търговска практика
Доц. д-р Петранка Мидова 603

Туристическите агенти, резервационните услуги на туроператорите и свързаните с тях дейности в България 30 години след началото на промените
Доц. д-р Петя Иванова 611

Изследване необходимостта от придобиване на търговски умения по женско предприемачество
Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Теодора Филипова 618

Бизнес среда и предприемаческа дейност на българските пивоварни предприятия
Доц. д-р Сергей Найденов 626

Атрибутивно анализиране на асортиментното разнообразие в точките на продажби
Доц. д-р Симеонка Петрова 634

Периодът на прехода – 30 години растеж на регионалните дисбаланси
Доц. д-р Тихомир Личев 642

Социална работа и социално предприемачество
Гл. ас. д-р Ваня Ганева 652

Анализ на сезонността в търговията
Гл. ас. д-р Венцислав Перков 660

Разкриване на нефинансова информация от големите български държавни предприятия
Гл. ас. д-р Емил Николов 667

Подходи за управление на риска в търговските предприятия
Гл. ас. д-р Зоя Иванова 676

Проблеми и предизвикателства пред развитието на туризма в България
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова 684

Развитие на туристическа дестинация България като част от интернационалния туристически пазар
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 690

Анализ на предприемаческите нагласи в България
Ас. д-р Ивайло Костов 698

Устойчиво развитие на българската индустрия
Докт. Айтен Сабри 706

Значение на пътната инфраструктура като фактор за подобряване състоянието на горскостопанските предприятия
Докт. Руслан Коларов 714

Анализ на възможни решения за преодоляване на височинните ограничения и ограниченията в газенето през канала море-езеро за по-големи плавателни съдове създавани от Аспарухов мост
Инж. Дойчин Ников, Красимира Вангелова 722

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

ISBN 978-954-23-1815-6

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

740

ПОДПОМАГАНЕ НА ДОХОДИТЕ НА ПРОИЗВОДИТЕЛИТЕ ОТ АГРАРНИЯ СЕКТОР

Доц. д-р Виолета Блажева
Катедра „Аграрна икономика“,
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов,
Е-мейл: v.blazheva@uni-svishtov.bg

Резюме: *Настоящият доклад е насочен към управлението на риска, с акцент неговото влияние върху доходите на земеделските производители, през предстоящият програмен период. Вниманието се насочва към европейските и американски модели на подпомагане на производителите от аграрния сектор. В условия на глобални климатични влияния, се счита, че земеделските производители ще са заинтересовани от управлението на риска. За предотвратяване загубата на доход на стопанството си те могат да го застраховат.*

На национално ниво, в периода 2014-2020 г,. подпомагането на доходите на производителите от аграрния сектор в контекста на европейската селскостопанска политика намира проекция в Мярка 17 на Програмата за развитие на селските райони. Възможностите се свеждат до: подпомагане на застрахователни премии; вноски във взаимни фондове и стабилизиране на дохода.

Ключови думи*: аграрен сектор, доходи, загуба на доход, стабилизиране на дохода, риск, управление на риска.*

JEL: *M11, G13.*

INCOME SUPPORT OF AGRICULTURAL PRODUCERS

Violeta Blazheva, Assoc. Prof., PhD
Department of Agricultural Economics,
Dimitar A. Tsenov Academy of Economics,
E-mail: v.blazheva@uni-svishtov.bg

Abstract: *This report is aimed at risk management. It focuses on farmers' incomes during the current programming period. In this mean a attencion are European and American models of support for agricultural producers. In the face of global climate impacts, it is considered that farmers will be interested in risk management. To prevent loss of income on their farm, they can insure it.*

At the national level, supporting the income of agricultural producers in the context of European agricultural policy is projected in Measure 17 of the Rural Development Program 2014-2020. Opportunities are reflected in: support for insurance premiums; fundspayment and income stabilization.

Key words: *agricultural sector, income, loss of income, income stabilization, risk, risk management.*

JEL: *M11, G13.*

1. Въведение

Природо-климатичните явления, проявяващи се в глобален мащаб, са предпоставка вниманието да се насочи към управлението на риска в аграрния сектор. Рисковете, които имат съществен негативен ефект за производството на растениевъдна и животновъдна продукция, се характеризират като директни (такива са явленията, които с известна условност не се поддават на контрол от човека).

Като индиректен риск се възприема намалението на дохода. В този аспект европейските земеделски производители при подпомагане на доходите им (обект на изследване) се нуждаят от адекватни модели за застраховане на доходите – предмет на изследване.

Условно можем да обособим три модела на застраховане в аграрния сектор: *държавно-регулиран*, при който държавата оказва контрол на предлаганите застрахователни продукти; *пазарен* модел, където решаващи на застрахователния пазар са търсенето и предлагането и модел на *публично-частно партньорство*, изразяващ се в споделяне на риска между застрахователните компании, земеделските производители и държавата.

За предотвратяване загубата на доход земеделският производител може да застрахова дохода на стопанството си. За целта се използва показателя нетен доход на стопанството[1]. От значение са и управленските умения на земеделския производител.

2. Европейски модел за подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор

Подпомагането на доходите на земеделските производители съответства на втората заложена в член 39, § 1 от Договорът за функционирането на Европейския съюз цел, а именно „да се осигури приемлив

[1] Нетен доход = Нетна добавена стойност – разходи за земя, труд и капитал + приходи от субсидии за инвестиции.

Повече информация вж. Система за земеделска счетоводна информация 2017, Резултати и анализи, Министерство на земеделието, храните и горите, Агро статистика, №354 – ноември 2019, www.mzh.government.bg.

жизнен стандарт за хората, занимаващи се със селско стопанство, в частност посредством увеличаването на индивидуалните доходи на лицата, осъществяващи тази дейност“ (НСЗКБ, 2017).

За да гарантира стабилността на доходите на земеделските производители Общата селскостопанска политика на Европейския съюз разполага с различни икономически лостове, а именно (ЕСП, 2019):

- директни плащания, предоставяни на 6,4-те млн. земеделски производители в 28-те държави-членки на Общността, възлизащи на 41 млрд. €/год. При спад в цените или по-нисък добив, с цел намаляване необходимостта от застраховане, директните плащания като мярка съставляват около ¼ от доходите на стопанствата – фигура 1;

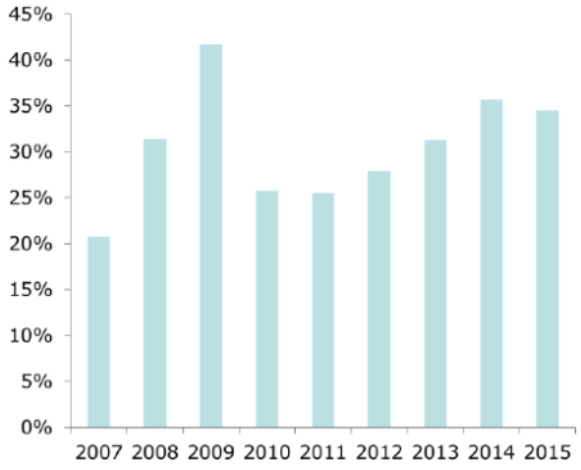

Фигура 1. Относителен дял на стопанства с годишен спад на доходите над 30% на ниво Европейски съюз (НСМ, 2018)

- специфични инструменти за предотвратяване и управление на рисковете и кризите в аграрния сектор, например чрез подпомагане на застрахователни премии и участие във взаимоспомагателни фондове;

- извънредни стабилизиращи мерки в рамките на Организация на общ пазар при възникване на значителни затруднения (например за сектори плодове и зеленчуци, вино).

Необходимо е да се вземат под внимание ограниченията на използваните видове ресурси в съответствие с потребностите на пазара (Петрова, 2014).

На национално ниво, в периода 2014-2020 г., подпомагането на доходите на производителите от аграрния сектор в контекста на евро-

пейската селскостопанска политика се изразява в следните възможности за управление на риска през настоящия програмен период и по-конкретно в Мярка 17 на Програмата за развитие на селските райони. Те се свеждат до: подпомагане на застрахователни премии; вноски във взаимни фондове и стабилизиране на дохода.

За компенсиране на земеделските производители при значителен спад на доходите им се създава взаимен фонд. Плащанията от него не са обвързани с природо-климатичните явления, а с дохода на стопанствата. Земеделските производители внасят суми във фонда, а получават плащане, когато в конкретна година доходът на стопанството им е с поне 30% по-нисък за последните три години, изчислен на средна база. Изплатените суми са максимум до 70% от загубения доход.

Счита се, че европейските инструменти за подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор при ценови колебания и производствени загуби, в размер на 2,6 млрд. € от европейския бюджет, са частично и в недостатъчна степен ефективни (ЕСП, 2019).

Необходимо е съответствие между структуро-асортиментните предложения и тяхното пазарно търсене (Петрова, 2009). Общата селскостопанска политика на Европейския съюз се утвърди като успешна политика, подсигурявайки достъпна храна и добър (в известна степен недостатъчно висок) стандарт за земеделските производители. Посоченото изисква наличие на достатъчен бюджет – в контраст с желанието да постигнем повече с по-малко.

Отчитайки значимостта на аграния сектор за укрепване на политическото, икономическото и социалното сближаване на държавите-членки на Общността (в т.ч. за икономиката на страната като цяло) е необходимо за постигане на устойчивост Общата селскостопанска политика на Европейския съюз да осигури балансиран подход между посочените взаимнодопълващи се взаимозависимости. Настоящото средно плащане на площ в държавите-членки на Евросъюза доказва голямата диференциация между страните, което изисква преодоляване на различията и постигане на равнопоставеност на прилаганата европейска селскостопанска политика след 2020 г. (НСЗКБ, 2019).

3. Американски модел за подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор

Селското стопанство е ключов сектор в САЩ, където в исторически аспект през 1940 г. съществуват 6 млн. стопанства със средна площ от 67 ха. В края на 90$^{-те}$ г. на миналия век те наброяват около 2,2

млн. и среден размер 190 ха. Американското правителство въвежда различни видове помощи за земеделските производители, предимно под формата на преки субсидии. На по-късен етап този вид подпомагане се проявява като недостатък, вследствие на произведените количества, т.е. свръхпроизводство. През 2014 г. прилаганото пряко подпомагане е заменено с друг инструмент, т.нар. застраховка за риск. За неговото приложение американското правителство приема закон, с който се одобрява отпускане на 956,4 млрд. $, известно като "най-голямо намаляване на разходите за селско стопанство в историята". Законът урежда и приложение на кредитна програма под формата на субсидии за земеделските производители при понижение под определено ниво на цените на основни култури (Български, 2019).

На земеделските производители се предоставя възможност за избор от две основни програми - застраховане на цената, поз формата на обезщетение, когато цените на продуктите падат под предварително определено равнище или застраховане на риска от загуба на доход в аграрния сектор.

Най-общо моделът функционира по следния начин – доходът от декар на земеделски производител за 5 годишен период, изчислен като средна величина, е 300 лв. При настъпване на намаление на дохода над 30% от средния за периода, (условно в размер на 180 лв.), застрахователят изплаща разликата (максимум до 70%) на база средния размер.

Американският модел на застраховане на доходите се прилага само при значителен спад на доходите в аграрния сектор.

За ефективното приложение на този вид подпомагане е необходима „история“ на доходите.

Заключение (Изводи)

Необходими са усилия за доказване на реалната добавена стойност на подкрепа за стабилизиране на доходите на равнище Европейски съюз – дали управлението на риска ще спомогне за постигането на по-високи доходи за земеделските производители в дългосрочен аспект. Значителна част от земеделските производители не предприемат действия за намаляване на риска. При настъпване на негативно явление те разчитат на публично финансиране.

Националната позиция е за запазване на директните плащания и обвързаната подкрепа, но е необходимо предприемане на действия за

управление на риска, който ще е от съществено значение за доходите на земеделските производители през програмният период 2021-2027 г.

Посоченото подчертава в достатъчна степен нуждата от създаване на адекватни модели за интеграция на европейските земеделски производители в контакста на развиването на устойчив европейски аграрен сектор.

ЛИТЕРАТУРА

Български фермер. (2019). Световните модели за успешен агробизнес, взето от www.bgfermer.bg

ЕСП. (2019). Мерките на ЕС за стабилизиране на доходите на земеделските стопани се прилагат слабо и се наблюдава свръхкомпенсиране, взето от www.eca.europa.eu.

НСЗКБ. (2017). Позиция на земеделската общност в България относно бъдещата Обща селскостопанска политика (ОСП) след 2020, взето от www.nszkb.com.

НСМ. (2018). Общата селскостопанска политика след 2020 г. Законодателни предложения, взето от www.ruralnet.bg.

Петрова, С. Обосноваване структурирането на асортимента на аграрни продукти. Сборник доклади от Юбилейна научнопрактическа конференция с международно участие „Националният аграрен сектор – елемент на европейските земеделски региони в стратегията „Европа 2020“, Том I, АИ „Ценов“, Свищов, 2014, с. 267-272.

Петрова, С. Дистрибуционна политика на икономическите субекти. Библиотека „Стопански свят“, бр. 100, Издание на СА „Д. А. Ценов“, ISSN-1310-2737, Свищов, 2009, с. 81-96.

МЗХГ. (2019). Система за земеделска счетоводна информация` 2017, Резултати и анализи, взето от www.mzh.government.bg.